



2012-07-28

Landsbyggsdepartementet
Regeringskansliet
103 33 STOCKHOLM

Synpunkter på Landsbyggsdepartementets översyn av Svenska artprojektet

Svenska Botaniska Föreningen inkommer härmed med synpunkter på Landsbyggsdepartementets översyn av formerna för Svenska artprojektet.

Sammanfattning

Föreningen är djupt bekymrad över slutsatserna i rapporten och de föreslagna konsekvenserna. Vi riktar skarp kritik mot att flera av slutsatserna gjorts på felaktig eller oklar grund. Särskilt gäller detta:

1. utredarens ogrundade uttalanden beträffande framgången med, och värdet av, bokserien Nationalnyckeln.
2. utredarens tes att en övergång till enbart digital presentation helt kan ersätta Nationalnyckeln, och att denna teknik skulle innebära en besparing.
3. att utredaren tvärt emot direktiven underlåtit att utvärdera museistödet, trots att lättillgängliga data kunnat belysa både dess stora betydelse och hur det använts. Lapsusen kunde ha undvikits om utredaren tagit kontakt med berörda aktörer, något som han enligt direktiven skulle ha gjort. Trots denna kunskapsbrist föreslår ändå utredaren att större delen av den besparing han förordar ska ske genom en ”utfasning” av detta stöd.

SBF **välkomnar** förslaget att Svenska artprojektet permanentas och att dess uppdrag och mål preciseras. Vi hävdar dock att de årligen avsatta medlen hittills använts väl, och avstyrker bestämt att anslaget till projektet minskas.

SBF **avstyrker** en nedläggning av Nationalnyckeln i dess nuvarande form, men välkomnar en komplettering av informationsutbudet via digitala informationskanaler.

SBF **avstyrker** en ”utfasning” av museistödet eftersom detta är helt avgörande för digitaliseringen och tillgängliggörandet av museernas samlingar, och att andra medel för denna verksamhet helt saknas.

SBF **avstyrker** en flyttning av huvudmannskapet för Svenska artprojektet från ArtDatabanken.

SBF **förordar** också att ArtDatabanken ska ha SLU som huvudman även i fortsättningen.

Om nyttan av Svenska artprojektet

Starten av Svenska artprojektet innebar ett mycket glädjande besked för SBF. Vi vill bestämt hävda att de 65 miljoner kronor som för närvarande avsätts till projektet används väl.

- Forskningsprojekten har möjliggjort inventering av, och forskning om, många grupper av länge försummade organismer, och även inhämtat kunskap från förut ej undersökta delar av landet. Man har påvisat minst 2400 arter som tidigare ej varit kända från Sverige, varav en tredjedel nya för vetenskapen. Dessa höga tal avslöjar tydligt hur långt efter vi hittills varit vad gäller utforskningen av landets flora och fauna.
- Museistödet har på ett dramatiskt sätt påskyndat registreringen av museernas samlingar, vars innehåll i detalj inte ens varit kända av museerna själva. Från att tidigare hänvisats till att personligen konsultera samlingarna kan man nu, genom på webben tillgängliga databaser, nå fullständig information om bevarade belägg av åtskilliga organismgrupper, och utbudet ökar kontinuerligt. Dessa data utgör nu en viktig informationskälla för forskning, för naturförvaltning och för allmänheten. I och med att databaserna blivit mer fullständiga, har också konsultationerna av dem ökat närmast exponentiellt. Sverige har äntligen tagit ansvar, och givit sitt bidrag, till att göra data om sin del av den globala mångfalden åtkomliga.
- De utkomna volymerna av Nationalnyckeln har revolutionerat tillgängligheten till information om flera djur- och växtgrupper för vilka relevant litteratur rörande svenska förhållanden varit bristfällig eller saknats. Vi har övergått från en kaotisk situation där man nödgats använda svåröverkomliga vetenskapliga skrifter på främmande språk, till att inneha ett verktyg som utökat kunskapen och gjort den åtkomlig för alla. Volymerna är inte bara outhärliga för vetenskaplig forskning och arbetet med att bevara landets biologiska mångfald, utan öppnar också på ett enastående och pedagogiskt sätt en informationsport för amatörforskare, konsulter, studenter, skolelever och intresserad allmänhet.

Det är alltså uppenbart att Svenska artprojektet haft god effekt på etableringen av ny kunskap, och att tillgängligheten ökat dramatiskt både till bakgrundsdata och information om själva organismerna. Sverige har äntligen, efter decennier av eftersläpning, börjat komma ikapp vad gäller uppdateringen av kunskapen om landets organismer. Kostnaden för detta, 65 miljoner kronor årligen, måste anses vara låg. Vi har helt enkelt inte råd att avstå från den samhällsnytta detta medför, vars effekter också kommer att bestå för lång tid framöver. Kostnaderna för projektet bör därför inte bara ses som utgifter för den aktivitet som sker under själva projekt-tiden, utan slås ut över den betydligt längre period som effekten består.

I direktivet till utredarens uppdrag, regeringens promemoria L2011/1134/ELT, står att ”utredaren ska lämna förslag på möjliga kostnadsbesparingar och på hur projektet ska slutföras eller avslutas på ett kostnadseffektivt sätt samtidigt som det bidrar till de angivna målen”. SBF har dock dels svårt att förstå den bakomliggande orsaken till att anslaget till projektet överhuvudtaget ska behöva minskas, dels svårt att se vilka delar som skulle kunna utföras mer kostnadseffektivt med bibehållande av samma mål/samhällsnytta (se nedan under Nationalnyckeln och Museistödet, de delprojekt där utredaren föreslår anslagsminskningar).

Med tanke på det ovan sagda **välkomnar** SBF naturligtvis att Svenska artprojektet ses som en permanent verksamhet. Det finns ett klart behov av en organiserad, fortlöpande utforskning av landets biologiska mångfald, att tillgängligheten till digitala kataloger över de biologiska museernas samlingar garanteras, och att utgivningen av det påbörjade referensverket till landets flercelliga organismer ej avbryts. De två senare delprojekten säkerställer att kunskapen inte stannar inom forskarvärlden, utan görs offentlig och lättillgänglig. Dessutom utgör hela projektet ett stort steg på vägen för att uppfylla miljö kvalitetsmålen och de internationella målen för biologisk mångfald på EU- och global nivå.

SBF **välkomnar** också förslaget att detta permanenta artprojekts mål och uppdrag preciseras i ett uppdrag av regeringen. Digitaliseringen av museernas samlingar måste också ingå i detta uppdrag eftersom denna process är nödvändig både för forskning och för att information om vår biologiska mångfald skall kunna göras tillgänglig.

Nationalnyckeln

SBF måste först starkt ifrågasätta utredarens syn på Nationalnyckeln i dess nuvarande form, att den ”bedöms ha varit mindre framgångsrik som följd av kraftiga eftersläpningar i utgivningstakten, höga kostnader och en begränsad spridning”, att ”vissa forskare ifrågasatt nyttan av utgivningen av nationalnyckeln”, och att den ”inte har lyckats etablera sig som ett nationellt referensverk och huvudkanal för information om Sveriges alla arter”.

Beträffande utgivningstakten vill vi hävda att denna förmodligen var den faktor som var svårast att bedöma innan projektet blev verklighet; att de ursprungliga planerna helt enkelt var orealistiska. En jämförelse med liknande, internationella bokserier visar att Nationalnyckeln i själva verket har en mycket hög utgivningstakt, och man måste också räkna bort de första åren eftersom inget utgivningsbart material fanns att tillgå vid projektstarten. I stället för att klandra projektet för en alltför låg utgivningstakt vore det bättre att erkänna att man gjort en felbedömning och utöka projekttiden.

Beträffande kostnaden så utgörs den till största delen av löner och kostnader för det ingående materialet. Dessa poster är svåra att dra ned på om man ej drar ned på kvalitén. Tryckningen utgör endast en mindre del (1,5 miljoner av de 6–12 miljonerna per volym).

Beträffande spridningen har utredaren fel. Nationalnyckeln har 8300 prenumeranter, och volymerna har sålts i mellan 10000 och 40000 exemplar, vilket är en fantastisk framgång. Mycket få fackböcker säljs i så stora upplagor.

Beträffande att vissa forskare ifrågasatt nyttan av verket, hänvisar utredaren till en uppskruvad debattföljetong i Uppsala Nya Tidning, där en kampanj drivits mot Nationalnyckeln av en enskild person. Dessa artiklar kan knappast kallas seriösa, och argumenten som framförts visar på en stor brist på förståelse av ämnet. I själva verket innebär de hittills utkomna volymerna i de flesta fall en kunskapsrevolution. Särskilt gäller detta de organismgrupper för vilka referensverk tidigare saknats, vilket faktiskt är fallet för den övervägande delen av vår fauna, flora och funga. Bristen på pålitlig referens- och bestämningslitteratur för svenska organismer är skriande, och nyttan av varje volym hög eftersom de täpper till luckor som uppkommit genom långvarig stagnation.

Beträffande frågan om Nationalnyckeln lyckats etablera sig som ett nationellt referensverk av Sveriges ”alla” arter, är utredarens åsikt obegriplig. Dels eftersom att graden av etablering naturligtvis ökar ju fullständigare serien blir, dels eftersom det är helt uppenbart att varje hittills utgiven volym inneburit ett uppenbart lyft för kunskapen om de grupper volymerna omfattar. Detta ses lättast på den närmast exponentiella ökningen av inlagda fynd på Artportalen. Ett exempel inom botaniken är att den pågående inventeringen av Skånes mossor hade varit omöjlig att genomföra om inte de hittills utgivna mossvolymerna av Nationalnyckeln funnits.

Utredaren har alltså totalt missbedömt den betydelse, och det genomslag, som de hittills utgivna volymerna av Nationalnyckeln faktiskt haft. Bokserien är viktig, har inneburit en succé och har stor spridning.

Alternativ till nationalnyckeln?

Utredaren föreslår att Nationalnyckeln läggs ned och ersätts med en ”övergång till digital teknik i kunskapsspridning och information”. Därmed avses inte en digital version av den nuvarande Nationalnyckeln, utan ”sökbara och tillgängliga databaser eller applikationer utformade för olika användare”. Det är mycket oklart vad utredaren egentligen menar, men vi ser ändå flera uppenbara faror och fallgropar:

Eftersom huvuddelen av kostnaderna avser löner, manus, bilder och kartor, förbilligar en övergång till digital teknik inte själva utgivningen. Produktionen av den nuvarande Nationalnyckeln sker ju redan i digital form, så ända fram till presentationen är kostnaden densamma, vare sig man trycker böcker eller lägger ut data digitalt. Tryckningskostnaden utgör nu ca 1,5 miljoner per volym, men samtidigt genererar bokutgivningen årligen 7 miljoner i försäljningsinkomster. Väljer man digital utgivning tillkommer i stället kostnader för utveckling och programmering (databaser, applikationer etc), och skötsel av de digitala produkterna. Detta är dyrt. Det är också mycket oklart i vilken form utredaren menar att den digitala informationen ska presenteras.

Ett argument som framförts för en digital publicering är att man skulle kunna uppdatera redan utgivna delar. En sådan bevakning och uppdatering är dock mycket kostsam, och innebär också problem både med författarnas rättigheter och skillnader i tillförlitlighet i materialet. En följd kan då bli att möjligheten att rekrytera författare minskar drastiskt.

Vi menar också att de 8300 prenumeranterna (ett antal som stiger) valt att prenumerera för att de tycker om Nationalnyckeln i dess nuvarande form. De vill kunna läsa böckerna utan att gå via datorn, och har nytta av produkten så som den ser ut idag. Vi tror att majoriteten av dessa läsare inte skulle konsultera applikationer eller liknande, och att en stor del av spridningen skulle gå förlorad om bokutgivningen upphör.

Vi ifrågasätter också om det är klokt att avbryta en serie som fått fortgå så långt som Nationalnyckeln (15 volymer). Utvecklingen går fort, och nya, nu okända produktionssätt kommer att dyka upp. Åtskilligt av det som producerades digitalt för två decennier sedan är redan oanvändbart; en bok däremot, kan säkert läsas även av nästa generation. Vi vet vad vi har men inte vad vi får.

SBF förordar därför att Nationalnyckeln inte läggs ned. Men vi inser också att det vore bra om åtminstone viss information även kunde vara tillgänglig digitalt. Vi välkomnar därför en komplettering av informationsutbudet med digitala informationskanaler. Kanske kunde man till en början använda redan utgivet material till att utveckla digitala dotterprodukter.

Museistödet

Rapportens text om museistödet är ett lågvattenmärke. Utredaren får här helt enkelt underkänt. Han har ingen kännedom om de verksamheter stödet används till, och vad det haft för effekter, och drar därefter slutsatser som vore helt förödande för museernas verksamhet.

I direktiven till utredningsuppdraget sägs att ”utredaren ska redovisa en bild av hur projektet har bedrivits hittills och vilka resultat som projektet lett till”, och även att ”under uppdragets genomförande ska utredaren samråda med berörda aktörer”. Vi riktar därför skarp kritik mot att utredaren tvärt emot direktiven underlåtit att utvärdera museistödet, och att han dessutom inte ens varit i kontakt med något av de botaniska museerna. Trots att lättillgängliga data kunnat belysa hur museistödet använts, och dess stora betydelse för verksamheten, skriver utredaren att ”museistödet resultat har inte varit möjliga att bedöma inom ramen för denna översyn”. Ändå baserar han större delen av den föreslagna besparingen på en ”utfasning” av detta stöd, alltså stödet först halveras, sedan upphör.

Utredaren skriver vidare att ”medlen ... används till att finansiera endast ett fåtal av tjänsterna vid museerna”. I verkligheten berörs 2/3 av museitjänsterna i Lund och Uppsala, och i Göteborg och Umeå så stor andel att museerna måste upphöra med verksamheten om stödet försvinner. En annan effekt blir att den gemensamma sökbara databasen Virtuella Herbariet måste läggas ned. En tredje effekt blir att digitaliseringen vid museerna så gott som upphör, något som kontrasterar starkt mot utredarens ambition att ”kunskap och information ska göras tillgänglig för olika målgrupper i samhället”. Utredaren förstår dock tydligen inte att information inte uppstår av sig självt – utan museistödet upphör faktiskt museernas input av information!

Det har aldrig tidigare funnits några kataloger över museernas botaniska samlingar. När möjligheten uppstod att bygga upp kataloger genom databaser erhöll museerna dock inga extra medel för detta, varför inmatningen i databaser antingen inte alls förekom, eller gick oerhört långsamt. Museistödet har ändrat på detta, nu beräknas totalt 2 755 504 (23 %) av de svenska botaniska museernas 12 116 000 belägg vara registrerade. Av dessa kan för närvarande 1 304 324 poster nås via ovan nämnda Virtuella Herbariet.

Utredaren föreslår nu en omedelbar halvering av museistödet, och senare en ”utfasning”, alltså att stödet upphör. Anledningen anges vara en grundläggande princip att artprojektets stöd inte ska ersätta normal grundfinansiering. Han anför att eftersom informationen i de statliga museerna ska vara tillgänglig och sökbar digitalt ska kostnaden täckas av museernas basanslag.

Utredaren har fått detta om bakfoten. I själva verket har museernas anslag minskats kraftigt, trots pålagan om digitalisering. Om museerna skulle använda basanslaget till digitalisering skulle annan verksamhet upphöra: föremålsvård, forskning, låneverksamhet etc. Själva grunden till att museistödet inrättades var just detta att det fanns ett stort behov av information om samlingarnas innehåll, men att museernas medel var så knappa att digitalisering i praktiskt taget ej ha ej kunnat utföras.

SBF avstyrker därmed, å det skarpaste, förslaget om en ”utfasning” av museistödet, och anför också att det är under all kritik att utredaren kan föreslå en utfasning av denna viktiga post, utan att ens ha synat verksamheten närmare.

Huvudmannaskap

Beträffande huvudmannaskapet för Svenska artprojektet redovisar rapporten tre alternativa förslag men bedömer att alternativ 2 inte är realistiskt. Alternativ 3 har tidigare utretts, prövats och befunnits olämpligt att genomföra, vilket uppenbart inte är bekant för utredaren. Nya saksåkl som motiverar att på nytt utreda samma fråga har inte tillkommit och är sålunda obefogat.

Mot den bakgrunden föreligger endast ett realistiskt alternativ, nämligen alternativ 1, alltså att ArtDatabanken fortsätter som huvudman efter Regeringens anvisningar. Det bedöms också som en styrka för projektets vetenskapliga status att genomförandet sker inom ett universitet.

Beträffande ArtDatabankens placering

Rapporten föreslår mycket överraskande och omotiverat att ArtDatabankens organisatoriska placering bör övervägas utan närmare analys och konsekvensbeskrivning, när utredaren pekar på möjligheten att flytta ArtDatabanken med alla sina olika verksamheter. Uppdraget omfattade en översyn av Nationalnyckelns organisation och huvudmannaskap – inte att flytta ArtDatabankens organisation och lokalisering, vilket är något helt annat.

ArtDatabanken är en kunskapsorganisation med personal med kvalificerad specialkunskap inom olika naturvetenskapliga ämnesområden med inriktning mot i första hand naturvårdsinriktad forskning och tillämpning på biotop- och artnivå. Verksamheten är nära kopplad till den forskningsverksamhet som bedrivs inom SLU såsom exempelvis naturanalys och miljöövervakning (NILS, RIS mm). ArtDatabanken är för sina nuvarande arbetsuppgifter beroende av nära samarbete med SLU och naturligtvis gäller även det omvända förhållandet.

Naturhistoriska riksmuseet har och ska ha en museal och taxonomisk inriktning. Den verksamhet som bedrivs inom ArtDatabanken är till största delen främmande för Naturhistoriska riksmuseet liksom omvänt. Museet har till skillnad från ArtDatabanken och SLU ingen erfarenhet eller etablerad kontakt med natur- och miljövårdsarbetet och dess myndigheter i Sverige.

Myndigheternas uppdrag är var för sig viktiga i och för samhället. Om ArtDatabanken förlorar sina naturliga och vardagliga kontakter och möten med SLU lär detta inte kunna repareras inom överskådlig tid. Utredarens förslag att etablera en långsiktig och hållbar struktur för biologisk artkunskap i landet med utgångspunkt från Artprojektet är en direkt felaktig utgångspunkt som visar uppenbara brister i förståelse och insikt om sammanhållna helhetsbedömningar och de fördelar detta innebär såväl resurs- som kompetensmässigt. Förslaget att bryta ut artkunskapen och samtidigt tillgodose långsiktighet och hållbar struktur i all annan ekologisk planering, biotopvård med mera är orealistiskt.

SBF konstaterar och **förordar** att ArtDatabanken ska ha SLU som huvudman även i fortsättningen och att det vore ett stort misstag att överväga en samordning med och placering på Naturhistoriska Riksmuséet. Inte heller någon annan huvudman för ArtDatabanken bör övervägas för närvarande.

Svenska Botaniska Föreningen
genom

Stefan Ericsson
ledamot
stefan.ericsson@emg.umu.se